

О. Головка

Ю. Нікольченко

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА БУХГАЛТЕРА У КІНОМИСТЕЦТВІ: ЛОГІКА ВЧИНКІВ ТА ФІЛОСОФІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано трансформацію образу бухгалтера у світовому кіномистецтві як інструменту формування професійної ідентичності та етичних стандартів. На основі аналізу кінострічок «Міст через річку Квай», «Недоторканні», «Список Шиндлера», «Втеча з Шоушенку», «Аудитор», «Продюсери», франшизи про Фантоцці, «Джеррі Магвайер», розкрито еволюцію екранного обліковця від стереотипного «нудного рахівника» до активного суб'єкта етичного вибору - фінансового детектива та захисника соціальної справедливості. Авторка аналізує логіку вчинків героїв через призму філософії відповідальності та Кодексу етики професійних бухгалтерів, акцентуючи увагу на дилемах між лояльністю до роботодавця та обов'язком перед суспільством. Доведено, що кіномистецтво є потужним засобом візуалізації етичних вимог до професійної етики бухгалтера, як то, об'єктивність, відповідальність, конфіденційність, професіоналізм. Окрему увагу приділено використанню кінокейсів як інноваційного методу в освітньому процесі для підготовки майбутніх фахівців з обліку та аудиту. Стаття має міждисциплінарний характер, поєднуючи аспекти культурології, прикладної етики та бухгалтерського обліку.

Ключові слова: кіномистецтво, культурологія, професійна етика, професійна ідентичність, бухгалтерський облік, філософія відповідальності, стереотип, етична дилема.

DOI 10.34079/2518-1343-2026-16-31-44-55

Це стаття відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>

Постановка проблеми. Логіка вчинків екранних героїв-обліковців розглядається крізь призму фундаментального принципу римського права: «Aequum est neminem cum alterius detrimento et injuria fieri locupletiores» - «Справедливість вимагає, щоб ніхто не збагачувався незаконно за рахунок шкоди іншому». У контексті філософії відповідальності, бухгалтер постає не просто технічним виконавцем, а гарантом соціальної справедливості, чия діяльність спрямована на запобігання фінансовим кривдам та зловживанням». Вперше цей принцип був сформульований у VI ст. в Дигестах Юстиніана - кодифікації римського права, створеній за наказом імператора Юстиніана I (Гришук, 2012; Харитонов, 2012).

У сучасній культурі кіномистецтво є потужним інструментом, який або підкріплює застарілі стереотипи, або створює нові візії будь-якої професії. Кіно часто ставить героїв-бухгалтерів у ситуації екстремального морального вибору, які в реальному житті регламентуються Кодексом етики професійних бухгалтерів (Кодекс, 2022). Аналіз логіки вчинків екранних героїв дозволяє візуалізувати складні етичні концепції такі як відповідальність, об'єктивність, конфіденційність, професіоналізм та проаналізувати їх через призму філософії відповідальності. Стаття актуальна для

освітнього процесу, де кінокейси можуть слугувати матеріалом для вивчення професійної етики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема відображення професійної етики та логіки вчинків обліковців у світовій культурі, зокрема, кіномистецтві, не є предметом масових наукових досліджень і тому має значний міждисциплінарний потенціал на перетині вивчення філософії, професійної етики, історії кінематографа, культурології. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини репрезентоване у праці Грищука В. (Гришук, 2012). Дослідження, в яких аналізуються питання професійної етики обліковців представлені роботами з історії становлення і розвитку облікової культури, які доводять, що облік не існує у вакуумі. Він трансформується разом із суспільними змінами. Українські вчені Даньків Й. (Даньків, 2012) і Остап'юк М. (Остап'юк, 2005) розглядають розвиток облікової думки не лише як технічний процес, а вважають, що він відбувається у тісному зв'язку із трансформацією філософської, етичної думки та культурних традицій. Їх спільна праця - «Історичні нариси обліково-правової культури: Європа і Україна (від зародження до наших днів)» (Даньків, Остап'юк, 2015) є однією з ключових монографій у цій галузі.

Окремі питання, пов'язані з генезою етичних уявлень і вимог до професії обліковця представлені у публікаціях Губачової О. (Губачова, 1998), Головка О. (Головка, 2025), Гуріної Н. (Гуріна, 2021), Крюкової І. (Крюкова, 2025) Крячко В. (Крячко, 2014), Чабан Н. (Чабан, 2017).

Неможливо залишити поза увагою праці у галузі бухгалтерського обліку британського науковця з Оксфордського університету – Е. Гопвуда (1944 – 2010), який був засновником і першим головним редактором журналу «Облік, організації та суспільство» («Accounting, Organizations and Society»). Вчений стверджував, що бухгалтерський облік не є нейтральним технічним явищем, натомість - це інтенсивний соціальний процес, який різнобічно впливає на суспільство. Дослідження Е. Гопвуда заклали фундаментальні принципи та методи вивчення поведінкових, етичних організаційних і соціальних аспектів бухгалтерського обліку (Hopwood, 1994).

Оскільки кінематограф вже більше ніж 100 років впливає на людство, чимало науковців займаються його вивченням. Так, В. Бірд, американська дослідниця та професорка у галузі бухгалтерського обліку, стала однією з перших науковиць, хто застосував методи культурологічного аналізу до серйозної фінансової дисципліни. Вона висунула тезу, що професійна ідентичність бухгалтера формується не лише в офісах чи університетах, а й під впливом мас-медіа та кіно-індустрії (Beard, 1994).

«Образ бухгалтера у популярній культурі», дослідження 2016 року науковців Единбургського університету присвячене аналізу динаміки соціокультурних очікувань від професії. Автори демонструють, як кінематограф руйнує традиційний образ «рахівника», натомість пропонуючи модель фахівця як етичного лідера та стратегічного партнера у розв'язанні різноманітних, і, не лише професійних завдань. (Portraying the accountant in popular culture, 2016).

Фундаментальна праця, що закладає теоретичний базис для розуміння кіно як глобального соціокультурного феномену, - це «Оксфордська історія світового кіно» («The Oxford History of World Cinema») за редакцією Д. Новелл-Сміта (Nowell-Smith, 1996).

Серед вітчизняних публікацій, в яких проаналізовано кінематограф як соціальний фактор впливу на свідомість людини засобами мистецтва екрану і надано критичний аналіз деяких стрічок, присвячених втіленню на екрані питань професійної етики, слід відзначити праці Блохіна П. (Блохін, 2018) Гавран І. і Попової Я. (Гавран, Попова, 2019), Папаша О. (Папаш, 2010).

Метою статті є висвітлення професійної етики бухгалтера у кінематографі крізь призму логіки дій та філософії відповідальності.

Основна частина. Вперше питанням демонстрації професійної етики бухгалтера в масовій культурі був присвячений спеціальний випуск журналу «Бухгалтерський облік, організації та суспільство» за 1994 рік. У редакційній статті «Бухгалтерський облік та повсякденне життя» головний редактор журналу Е. Гопвуд проаналізував зміну ідентичності образу бухгалтера – від боязкого та скромного клерка до підприємця, здатного приймати ризиковані, і, навіть, авантюрні рішення. На думку автора, засоби масової інформації і кінематографу відіграли значну роль у цій зміні професійної ідентичності. Він також нарікав на невелику кількість досліджень про те, як цей культурний контекст формував популярні уявлення про бухгалтерів та бухгалтерський облік. (Norwood, 1994).

На цей заклик відгукнулася В. Бірд з Університету Північної Дакоти, США. Вона дослідила типізацію персонажів-бухгалтерів в англійських й американських фільмах за період з 1957 по 1994 роки і зазначила, що у стрічках цього періоду бухгалтери з'являються 16 разів (Beard, 1994). У трьох фільмах образ бухгалтера сатирично висміюється в комедійних сценах. Наприклад, у фільмі «Мисливці за привидами» (1984, реж. А. Райтман) бухгалтер Луї (актор Р. Мораніс) запрошує на вечірку своїх клієнтів лише для того, щоб списати витрати на неї як такі, що не підлягають оподаткуванню. У десяти фільмах показана суто технічна бухгалтерська робота, яка використовується для розвитку сюжету. Бухгалтери в них стереотипні – невиразні, нудні рахівники, відомості про яких вивітрюються з пам'яті за мить після закінчення сцени з їх участю («Смертельна зброя 2», 1989, реж. Р. Доннер). У трьох бухгалтери – це особи с кримінальними нахилами, які відтіняють позитивні якості головних персонажів (наприклад, «Дияволиця», 1989, реж. С. Сайделман). Разом з тим, вже понад півстоліття тому бачимо героїзацію бухгалтера в класичному творі Голлівуду.

Події фільму «Міст через річку Квай (1957, реж. Д. Лін) розгортаються під час Другої світової війни в японському таборі для англійських військовополонених у бірманських джунглях (Nowell-Smith, 1996). Лейтенант Джойс (актор Д. Горн) - молодий бухгалтер з Торонто, який пішов на війну, але внутрішньо залишився людиною мирної професії. Коли його запитують про цивільне минуле, він ідентифікує себе через професію бухгалтера. Його роль у диверсійній групі, що має підірвати міст, підкреслює конфлікт між методичністю обліковця та хаосом війни. У фільмі Джойс уособлює «чисту совість». Його нерішучість - це внутрішній опір людини, навченої діяти згідно з правилами та етикою, необхідності вбивати. Для бухгалтера, чия логіка базується на збереженні активів, акт знищення - підірив мосту, є професійно неприродним. У кінематографічній рефлексії, образ лейтенанта Джойса постає як антитеза професійній деформації полковника Ніколсона (актор А. Гіннеса). Хибна логіка вчинків полковника Ніколсона приводить його до втрати етичних орієнтирів. Якщо полковник задля збереження дисципліни підлеглих йому, навіть в японському полоні, англійських солдат, примушує їх будувати міст для ворога, захоплюючись процесом будівництва, то молодий бухгалтер Джойс демонструє трагічний конфлікт між цивільною етикою та військовим наказом. Його загибель з вибухівкою в руках стає символічною - полковник Ніколсон із жахом усвідомлює свою трагічну оману і доводить до кінця справу Джойса, підриває міст.

Бухгалтер Оскар Воллес (актор Ч. Сміт) у фільмі «Недоторканні» (1987, реж. Б. де Пальма) допомагає уряду США боротися з мафією. У фільмі, де головні герої приборкують мафію силою зброї, Воллес доводить, що бухгалтерські книги можуть бути потужнішими за кулі. Саме він пропонує революційну ідею: якщо Аль Капоне

(актор Р. де Ніро) неможливо спіймати на вбивствах чи контрабанді алкоголю через підкуп свідків і корупцію в поліції, його можна ув'язнити за ухилення від сплати податків. Воллес починає діяти у складі групи з нейтралізації мафіозі, як класичний «нудний рахівник», він носить окуляри і суворий костюм, виглядає маленьким і тендітним на фоні кремезних агентів - Еліота Несса (актор К. Костнер) та Джима Мелоуна (актор Ш. Коннері).

Спочатку інші члени команди детективів, ставляться до Воллеса скептично через те, що він рахує цифри, у той час, коли вони ризикують життям. Проте фільм показує Воллеса як сміливу людину, готову брати участь у збройних рейдах проти мафії, не втрачаючи при цьому своєї професійної ідентичності. Воллес бачить закономірності там, де інші – просто хаос цифр. Він методично опрацьовує величезні обсяги фінансової документації мафії, щоб знайти той самий підпис, або невідповідність, яка стане доказом у суді. Воллес - це моральний центр команди. Його щире захоплення своєю бухгалтерською роботою, та віра в те, що цифри не брешуть, роблять його дуже симпатичним персонажем. Трагічна загибель Воллеса стає переломним моментом для сюжету фільму. Вона змушує детектива Несса стати ще більш рішучим у боротьбі з мафією. Саме завдяки «Недоторканним» у масовій культурі закріпилася ідея, що «тільки бухгалтер зміг здолати Аль Капоне» (Nowell-Smith, 1996). Це зробило професію бухгалтера в очах глядачів більш героїчною та важливою для правосуддя.

У першій десятці 250 найкращих фільмів за версією «Бази даних фільмів в Інтернеті» (Internet Movie Database) бачимо дві стрічки, в яких серед головних героїв присутні бухгалтери, а саме, «Втеча з Шоушенку» (1 місце станом на 1 червня 2024 р.) і «Список Шиндлера» (7 місце станом на 1 червня 2024 р.). Рейтинг «Бази даних фільмів в Інтернеті» (IMD) складається за оцінками пошукових систем всесвітньої мережі. Це найбільш цитований, а отже найпопулярніший у світі рейтинг фільмів, створений самими глядачами та кіно манами (Portraying the accountant, 2016).

У стрічці «Втеча з Шоушенку» (1994), знятого за романом Стівена Кінга «Ріта Гейворт і втеча з Шоушенку» режисером Ф. Дарабонтом, образ Енді Дюфрейна (актор Тім Роббінс) є одним із найяскравіших у світовому кінематографі. Він є повним спростуванням стереотипу про нудного бухгалтера, перетворюючи цю професію на символ надії, інтелектуальної сили та опору системі (Nowell-Smith, 1996).

Енді, засуджений за вбивство, якого не скоював, потрапляє до в'язниці. Професія бухгалтера стає для нього інструментом виживання. На відміну від фізичної сили, яка домінує у в'язниці, Енді використовує свої інтелектуальні здібності. Він допомагає тюремним охоронцям та адміністрації вирішувати їхні фінансові проблеми - від заповнення податкових декларацій до ведення тіньового обліку задля збагачення керівництва в'язниці. Завдяки своїм навичкам бухгалтера, Енді отримує привілеї та можливості, які дозволяють йому створити острівця вільного життя за стінами Шоушенку. Він організовує бібліотеку, допомагає у навчанні іншим в'язням, доводячи, що освіта і знання вкрай важливі для збереження людяності.

Ведення бухгалтерського обліку для корумпованого директора тюрми, створення фіктивних рахунків - це частина плану втечі. Образ Дюфрейна - приклад того, що великі цілі вимагають часу. Він терпляче, рік за роком, пробиває тунель у стіні, паралельно прокладаючи собі шлях у тюремній ієрархії за допомогою своїх бухгалтерських навичок. У фільмі «Втеча з Шоушенку» професія бухгалтера стає метафорою внутрішньої сили, розуму, і надією на свободу, показуючи, що навіть у найскладніших обставинах людина може використовувати свої знання, щоб змінити свою долю.

У стрічці «Список Шиндлера» (1993) режисера С. Спілберга, образ Іцхака Штерна, втілений актором Б. Кінгслі, є одним із ключових та найбільш вражаючих прикладів того, як професія бухгалтера може бути символом героїзму, моральної стійкості та порятунку людських життів. На відміну від стереотипного нудного бухгалтера, Штерн є втіленням глибокої гуманності. Він використовує свої професійні знання для того, щоб рятувати людей від нацистської каральної системи. Для нього цифри у звітах - це не просто показники прибутку, а засіб порятунку євреїв під час Голокосту. Штерн з першої зустрічі з підприємцем Оскаром Шиндлером (актор Л. Нісон) розуміє, що фінанси - це інструмент боротьби за людські життя. Він веде подвійний облік: один - для нацистської влади, другий - для порятунку людей. Він систематично і з великим ризиком фальсифікує документи, щоб довести необхідність єврейських робітників для німецької економіки, тим самим рятуючи їх від смерті (Папаш, 2010).

У відносинах із самим Шиндлером Штерн виступає як його совість. Штерн постійно нагадує Шиндлеру про важливість їхньої місії, спонукаючи підприємця не лише до фінансової вигоди, а й до людяності. Штерн є тим, хто перетворює Шиндлера з цинічного ділка на героя-рятівника. Штерн діє в тіні, тихо, але ефективно. Він є уособленням опору нацизму, а його зброя - це фінансові документи. Навіть у найскладніших обставинах Штерн зберігає холонокровність і професіоналізм. Він не піддається емоціям, його розрахунки бездоганні, а плани - виважені. Це дозволяє Штерну успішно маніпулювати німецькою бюрократією. Образ Іцхака Штерна у фільмі - це спростування упередження про неважливість професії бухгалтера. Він демонструє, що в руках людини з високими моральними принципами, навіть така нецікава технічна робота як бухгалтерський облік, може стати інструментом для здійснення великих справ і порятунку світу.

Дії Іцхака Штерна та Енді Дюфрейна ілюструють найвищу форму професійної поведінки. Хоча вони змушені маніпулювати звітністю в екстремальних умовах, їхня мета корелює з духом Кодексу - дотримання репутації професії як такої, що служить інтересам справедливості. У контексті філософії справедливості їхня діяльність є втіленням боротьби проти незаконного збагачення, де бухгалтерський облік стає інструментом виправлення соціальних кривд.

У стрічці «Аудитор» (2016, режисер *Г. О'Коннор*) Кріс Вулфф (актор Б. Афлек) не просто бухгалтер, а винятково складний персонаж. Крістіан Вулфф, дипломований громадський бухгалтер, який тримає невелику бухгалтерську контору в Іллінойсі. Проте ця практика є переважно прикриттям для його роботи на кримінальні організації. Ламар Блекберн (актор Д. Літгоу), власник компанії з виготовлення робототехніки, наймає Вулффа для розслідування розбіжностей у рахунках на суму 61 мільйон доларів, які виявила штатна бухгалтерка фірми Дана Каммінгс (акторка А. Кендрик). Вулфф розкриває правду. Виявляється, що шахрайство скоєне самим власником компанії і це наражає на небезпеку життя Вулффа. Це зрештою призводить до збройного протистояння в будинку Ламара між Вулффом та найманими вбивцями, ватажком яких виявляється брат Вулффа. У справжньому голлівудському стилі, герой фільму Вулфф виживає, зворушливо воз'єднується з братом, а Дана Каммінгс залишається під захистом.

Цікавою особливістю цього фільму є те, що Вулфф зображений як людина з високофункціональним аутизмом. Він - математичний геній, який веде самотнє та суворо дисципліноване життя. Його потреба в порядку та рутині контролюється за допомогою ліків та регулярного впливу гучної музики. Несподіваний поворот сюжету полягає в тому, що Вулфф використовує кошти від своєї кримінальної консалтингової діяльності для фінансування центру допомоги дітям з аутизмом, а також регулярно

надає Міністерству фінансів США інформацію про діяльність організованої злочинності, структурам якої допомагає з бухгалтерським обліку.

Багато в чому фільм представляє складну та багатошарову характеристику професії. На початку стрічки відтворюються старі кліше про «нудного рахівника» і висміюється цей стереотип, але водночас демонструються риси динамічного бізнес-професіонала. Фільм просуває ідею бухгалтера як героя бойовика, що бореться зі злочинністю, але водночас пов'язує скрупульозну природу аудиту з особистісними характеристиками аутизму. Фільм відображає багато позитивних аспектів роботи бухгалтерів. Крістіан Вулфф представлений як людина з феноменальними здібностями до чисел та вмінням розбиратися в складних фінансових операціях. Крістіан розплутує ланцюжок фінансових транзакцій, записуючи їх на дошці та вікнах конференц-залу. Таким чином, бухгалтер зображується як людина, що вирішує проблеми, професіонал з необхідною кваліфікацією та навичками, які можуть допомогти бізнесу. Ми спостерігаємо цей образ професіонала ще в кількох сценах. Наприклад, під час першої консультації Крістіана з новими клієнтами він постає як надійний охоронець комерційної таємниці, до якого компанія може звернутися за професійною порадою в кризовий момент. В окулярах та елегантному діловому костюмі він навіть виглядає як стереотипний професіонал.

Персонаж Крістіана Вулффа досить складний і його важко класифікувати. З одного боку, він «хороший хлопець», оскільки витрачає гроші на центр для дітей з аутизмом і допомагає уряду викривати організовану злочинність. Але з іншого, він отримує кошти, працюючи на злочинній організації, і сам влаштовує криваві розправи, хоча у фільмі він вбиває «поганих хлопців».

Стрічка «Аудитор» виявилася культурним прецедентом і при кошторисі у 44 млн доларів, касові збори становили 109,36 млн доларів. Кіностудія прийняла рішення зняти продовження цієї «бухгалтерської бондіани» (*Portraying the accountant*, 2016). До того ж. «Аудитор» став одним із небагатьох комерційно успішних фільмів, де головний герой з аутизмом не є жертвою і об'єктом жалю. Навпаки, його стан показаний як джерело його сили та унікальності. Це залучило величезну аудиторію, яка прагнула побачити складних героїв з нейровідмінностями, що займають активну, домінуючу позицію. Це створило ідеальну основу для побудови франшизи (Гавран, 2019).

Бесперечною помилкою було б вважати, що образи бухгалтерів притаманні винятково драматичному, пригодницькому і детективному жанрам кінематографу. Комедійний і мелодраматичний жанри відкрили в цій професії неймовірний потенціал для розкриття людської душі, показуючи, що за кожною цифрою стоїть жива емоція. У комедіях образ бухгалтера часто будується на контрасті. Його звичка до впорядкованості зазвичай стикається з повним хаосом життя, що створює безліч кумедних ситуацій. Для мелодрами бухгалтер - це ідеальний герой для історії про пробудження совісті, відмови від попереднього аморального способу ведення бізнесу, ще й підкріплене зображенням почуттів між гороями.

Так, у стрічці «Продюсери», як в оригінальній версії 1967 р. (режисерський дебют американського майстра комедійного жанру М. Брукса, нагородженого премією Оскар за кращий оригінальний сценарій до цього фільму), так в музичній екранізації 2005 р. (режисерка С. Строуман) створено образ бухгалтера Леопольда (Лео) Блума. Образ Лео Блума у виконанні акторів Д. Вайлдера (1967) та М. Бродеріка (2005) став культовим і є одним з найбільш впізнаваних у кінематографі. Він символізує звичайну людину, яка, потрапивши у незвичайні обставини, відкриває в собі приховані здібності та сміливість. Цікавою є алюзія між фільмом та найвидатнішим романом модерну – «Улісс» (1920) Джеймса Джойса. Головних героїв, пересічних обивателів, звать однаково (Nowell-Smith, 1996).

Сюжет фільму демонструє розробку злочинної схеми саме через бухгалтерську логіку. Лео Блум - боязкий і сором'язливий молодий бухгалтер. Він живе нудним, одноманітним життям, і єдиною його «розрадою» є дитяча блакитна ковдра, яку він носить із собою, щоб заспокоїтися в моменти стресу. Його характер протиставляється характеру Макса Бялистока (відповідно актори З. Мостел та Н. Лейн), зухвалого збанкрутілого бродвейського продюсера. Коли Лео перевіряє фінансові звіти Бялистока, він випадково виявляє, що на провальній театральній постановці, можна заробити більше, ніж на успішній. Ця ідея перевертає його життя з ніг на голову. Спочатку Лео вагається, чи варто втягуватися в шахрайську схему. Він боїться порушити закон, але зрештою, бажання змінити своє життя перемагає. Протягом фільму Лео проходить шлях від заляканого клерка до впевненого партнера Макса. Це ілюстрація того, як глибокі професійні знання можуть бути використані як для блага, так і для побудови ідеальної шахрайської схеми. Лео Блум уособлює спокусу фахівця використати недосконалість системи у власних інтересах.

Сюжет мелодраматичної стрічки «Джері Магвайр» (1996, реж. К. Кроу) тримається на логіці вчинків та професійній етиці. Фільм розпочинається з кризи етичних уявлень головного героя. Джері Магвайр у виконанні Т. Круза, несподівано для себе, цинічного і зухвалого спортивного агента, усвідомлює, що гонитва за прибутком знищила його людську гідність і зруйнувала якість стосунків з людьми. Джері звертається до співробітників спортивної агенції, де він працює, з власним маніфестом, в якому пропонує впровадити нову стратегію роботи з клієнтами, гасло якої - «менше клієнтів, але більше уваги до їх інтересів». Нову стратегію роботи він називає математикою людяності. Дійсність виявляється відмінною від його уявлень. Керівництво звільняє Джері, клієнти-спортсмени відмовляються залишати велику агенцію і переходити до Магвайра, як до свого персонального менеджера. Тільки одна Дороті (Р. Зеллвегер) - мати-одиначка, яка працює в бухгалтерії агентства підтримує його наміри і йде за ним, практично у нікуди.

Персонаж Зеллвегер вносить у фільм справжню «бухгалтерську» чесність. Вона єдина, хто повірив у маніфест Джері. Її рішення піти за Джері - це не просто романтичний порив, це віра в те, що система має працювати чесно. Вона стає «контролером» його сумління, не даючи йому знову перетворитися на акулу бізнесу. Конфлікт фільму - це зіткнення двох систем обліку: матеріального, де успіх вимірюється сумою контракту, та етичного, де успіх - це відданість, щирість і здатність нести відповідальність за тих, кого ти представляєш. Справедливість у фільмі настає тоді, коли Джері перестає рахувати відсотки від угоди й починає вкладатися в успіх свого єдиного клієнта як у власну сім'ю. Це перехід від сухої транзакції до соціального капіталу. «Джері Магвайр» доводить, що мелодрама - це не лише про кохання, а про пошук логічної відповідності між словами людини та її діями. Це кіно про те, що найвищий рівень професійної етики - це коли ти готовий втратити все заради одного «чистого» звіту перед самим собою.

У якості приклада сатиричного зображення образу бухгалтера, можна навести серію з понад 10 італійських стрічок, які знімалися різними режисерами впродовж 1975 – 2000 рр. про життя і пригоди Уго **Фантоцці**, дрібного бухгалтера у великій компанії. **Образ Фантоцці на екрані втілює П. Вілладжо** - письменник-сатирик, який у 1971 р. і вигадав цього кумедного персонажа своїх маленьких гумористичних оповідань.

Фантоцці уособлює непомітного, скромного, залежного від керівництва службовця. Його робота безперспективна - нескінченні папери, бухгалтерські справи. Усі пригоди Фантоцці - це гіперболізоване відображення абсурду бюрократичної системи. Він постійно стикається з приниженнями від керівництва, безглуздими правилами, виснажливою корпоративною культурою. Стрічки наповнені соціальною

критикою, але у сатиричному відображенні. Фантоцці живе і працює як «гвинтик системи», щоб бути успішним, треба позбутися індивідуальності, потрібно постійно підлабузничати і принижуватися. Побоювання втратити роботу або не отримати схвалення керівництва, створює герою безліч кумедних ситуацій, з яких він коли блискуче, коли із ганьбою виборсується.

Завдяки великій популярності цих фільмів, мова середньостатистичного італійця поповнилася такими фразами як «У мене схрестилися пальці», «Ви такі гуманні!», прикметником «фантоцційський», виразом «а ля Фантоцці», яким характеризують життєві ситуації, які невдало почалися і ще гірше закінчилися. Ім'я бухгалтера Фантоцці набуло в Італії статусу національного культурного феномена і стало загальною назвою, а в ужиток міцно увійшов похідний від нього прикметник «fantozziano», що можна перекласти як «трагікомічний і безглуздий», а також «невдачливий і улесливий стосовно начальства». Для переходу власної назви літературного або кінематографічного персонажа у розряд загальних назв, вона має бути «широко відомою» у певному середовищі та містити в собі набір «типізованих рис» особистості. Як не без гордості зауважила публіцистка Е. Вілладжо, донька великого актора: «діти та молодь можуть не знати, хто такий Паоло Вілладжо, але всі вони зазвичай знають, хто такий Фантоцці» (Блохин, 2018).

Аналіз культурної еволюції образу бухгалтера свідчить, що ця професія, попри свою уявну нудність і технічний характер, слугувала своєрідним дзеркалом суспільних змін. З давніх часів і до епохи Відродження обліковець – жрець, писар чи чернець, асоціювався з владою, знанням та порядком. Ця робота була не просто веденням обліку, а підтриманням гармонії у світі чисел, що надавало їй особливого статусу і поваги.

У сучасному кінематографі образ бухгалтера перестає бути комічною чи нудною фігурою, а стає символом несподіваної сили, інтелекту та морального вибору. Це чітко показано на прикладах Іцхака Штерна («Список Шиндлера»), Енді Дюфрейна («Втеча з Шоушенку»), Кріса Вулфа («Аудитор»). Ці персонажі використовують свої навички як інструмент виживання, порятунку та боротьби за справедливість. Образ Лео Блума з «Продюсерів» демонструє, як навіть негативна, на перший погляд, ідея (заробити на провалі) може стати поштовхом для особистісного зростання.

Загалом, еволюція образу бухгалтера в культурі є відображенням того, як суспільство переосмислює значення інтелектуальних і технічних навичок. Ця професія, що колись символізувала лише порядок, у сучасній культурі перетворилася на метафору прихованого потенціалу, внутрішньої сили та здатності людини до великих звершень.

Висновки. Кінематограф успішно трансформував образ обліковця від статичного та нудного «рахівника» (традиційний стереотип) до динамічного суб'єкта соціальних змін. У сучасних медіа бухгалтер дедалі частіше постає як інтелектуальний герой, здатний протистояти системному злу, корупції та несправедливості. Екранні образи слугують потужним інструментом візуалізації складних етичних категорій. Вони наочно демонструють, як фундаментальні принципи – об'єктивність, конфіденційність та професійна поведінка, реалізуються в екстремальних умовах морального вибору. Логіка їхніх вчинків корелює з принципом римського права про неприпустимість незаконного збагачення, перетворюючи фінансову звітність на інструмент відновлення справедливості. Кіно є ефективним засобом формування професійної ідентичності. Воно не лише відображає суспільні очікування, а й конструює нову реальність, де професія бухгалтера наділяється ознаками героїзму, мужності та високої моральної відповідальності. Використання кінокейсів у навчальному процесі є перспективним інноваційним методом. Це дозволяє майбутнім

фахівцям з обліку та аудиту перейти від сухого вивчення нормативних актів до глибинного розуміння філософії відповідальності та наслідків етичних рішень.

Перспективи подальшого вивчення. Дослідження відмінностей у репрезентації бухгалтера в голлівудському, європейському та українському кіномистецтві. Це дозволить виявити, як культурний код і національні особливості правової та фінансової систем впливають на сприйняття професії в різних суспільствах. Оскільки більшість проаналізованих кейсів фокусуються на чоловічих персонажах, перспективним є вивчення еволюції жіночих образів обліковців у кіно. Створення цілісної методики інтеграції кінокейсів у навчальні плани підготовки магістрів з обліку та аудиту. Це передбачає розробку системи контрольних запитань та етичних вправ на основі конкретних сцен зі світового кіно для глибшого засвоєння Кодексу етики.

Бібліографічний список

- Блохин, П. 2018. Соціальна драма бухгалтера Фантоцци (посвящение памяти Паоло Вилладжо). В: Вовк, Д. О. та Євсєєв, О. П. (ред.) *Право, релігія, кіно*. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», с. 161–176.
- Гавран, І. та Попова, Я. 2019. Роль кінематографіста у житті сучасної людини. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*, 2(2), с. 181–187. DOI: 10.31866/2617-2674.2.2.2019.185700 [Переглянуто 1 грудня 2025].
- Головко, О. 2025. Професійна етика бухгалтера: історичний аспект. Економіко-правове та фінансово-облікове забезпечення сталого розвитку: сучасні виклики та тренди: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 21 листоп. 2025 р.) / МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. правових наук України. – Вінниця : ХНУВС. URL <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b7332efa-8691-4ff5-9c54-b95219f7cc86/content>
- Гришук, В. 2012. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини. Хмельницький: [Хмельницький університет управління та права](#), 736 с.
- Губачова, О. 1998. Становлення бухгалтерського обліку як наслідок розвитку цивілізації. *Світ бухгалтерського обліку*, (11), с. 75–80.
- Гуріна, Н. В. 2021. Професійна діяльність бухгалтера: етичні аспекти. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 2(29), с. 136–141. DOI: 10.32782/easterneurope.29-20 [Переглянуто 15 лютого 2026].
- Даньків, Й. Я. та Остап'юк, М. Я. 2012. Зародження облікової культури в Європі. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: Проблеми теорії, методології, організації*, 1(8), с. 58–66.
- Даньків, Й. Я. та Остап'юк, М. Я. 2015. *Історичні нариси обліково-правової культури: Європа і Україна (від зародження до наших днів)*: монографія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла».
- Крюкова, І. О., Ришкова, Н. І., Бірченко, Н. О. та Головко, О. В. 2025. Професійна етика бухгалтерів у контексті переходу до міжнародних стандартів обліку та фінансової звітності. *Український журнал прикладної економіки та техніки*, (3), с. 166–169. DOI: 10.36887/2415-8453-2025-3-32 [Переглянуто 15 лютого 2026].
- Крячко, В. Г. 2014. Зародження та становлення принципів етичної поведінки бухгалтера. *Наукові записки: зб. наук. пр.*, (16), с. 33–37. Доступно: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/5e70cf46-1973-423c-8bbd-5b59d5620558/content> [Переглянуто 1 грудня 2025].
- Міжнародний кодекс етики професійних бухгалтерів (включаючи Міжнародні стандарти незалежності) 2022. Доступно:

- <https://ifacweb.blob.core.windows.net/publicfiles/2022.pdf>. [Переглянуто 21 лютого 2026].
- Остап'юк, М. Я., Даньків, Й. Я. та Лучко, М. Р. 2005. *Історія бухгалтерського обліку*: навч. посіб. Київ: Знання.
- Папаш, О. О. 2010. Класична модель кінематографічної репрезентації історичної травми («Список Шиндлера»). *Наукові записки НаУКМА. Теорія та історія культури*, 101. Доступно: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1519ed4f-fa6b-4a60-8ae9-fdea770d29db/content> [Переглянуто 15 лютого 2026].
- Харитонов, Т. Є. 2012. Характеристика дигест Юстиніана та їх рецепція у більш пізніх системах права. *Часопис цивілістики*, (12), с. 105–110. Доступно: <http://www.clj.nuoua.od.ua/archive/12/22.pdf> [Переглянуто 19 лютого 2026].
- Чабан, Н. А., Смульська, Г. М. та Бих, О. О. 2017. Історичні аспекти становлення бухгалтерського обліку. В: *Розвиток соціально-економічних систем в геоекономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 травня 2017 р.). Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, с. 154–156. Доступно: <https://files.core.ac.uk/download/pdf/161260384.pdf> [Переглянуто 1 грудня 2025].
- Beard, V. (1994). Popular culture and professional identity: accountants in the movies. *Accounting, Organizations and Society*, 19(3), pp. 303–318.
- Horwood, A. G. (1994). Accounting and everyday life: an introduction. *Accounting, Organisations and Society*, 19(3), pp. 299–301.
- Nowell-Smith, G. (ed.). (1996). *The Oxford History of World Cinema*. Oxford: Oxford University Press. Available from: [https://www.doctormacro.com/Movie%20Books/PDF%20Files/Oxford%20History%20of%20World%20Cinema,%20The%20\(Geoffrey%20Knowell-Smith\).pdf](https://www.doctormacro.com/Movie%20Books/PDF%20Files/Oxford%20History%20of%20World%20Cinema,%20The%20(Geoffrey%20Knowell-Smith).pdf) [Accessed 19 February 2026].
- Portraying the accountant in popular culture: Reflections on The Accountant (2016) movie. (2021). In: Vollmer, H. (ed.) *Handbook of Accounting in Society (Research Handbooks on Accounting)*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, pp. 253–264. DOI: 10.4337/9781803922003.00032 [Accessed 15 February 2026].

References

- Blokhin, P. 2018. Social drama of the accountant Fantozzi (dedication to the memory of Paolo Villaggio). In: Vovk, D. O. and Yevsieiev, O. P. (eds.) *Law, Religion, Cinema*. Kharkiv: LLC «Prava Ludyny» Publishing House, pp. 161–176.
- Havran, I. and Popova, Ya. 2019. The role of cinematography in the life of a modern person. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Audiovisual Art and Production*, 2(2), pp. 181–187. DOI: 10.31866/2617-2674.2.2.2019.185700 [Accessed 1 December 2025].
- Holovko, O. 2025. Professional ethics of an accountant: historical aspect. *Economic, Legal, Financial and Accounting Support for Sustainable Development: Modern Challenges and Trends*: Abstracts of the International Scientific and Practical Conference (Vinnytsia, November 21, 2025) / Ministry of Internal Affairs of Ukraine; Kharkiv National University of Internal Affairs; National Academy of Legal Sciences of Ukraine. Vinnytsia: KhNUVS. Available from: <https://dspace.univd.edu.ua/...>
- Hryshchuk, V. 2012. *Philosophical and Legal Understanding of Human Responsibility*. Khmelnytskyi: Khmelnytskyi University of Management and Law, 736 p.
- Hubachova, O. 1998. Formation of accounting as a consequence of the development of civilization. *Svit bukhhalterskoho obliku (World of Accounting)*, (11), pp. 75–80.

- Hurina, N. V. 2021. Professional activity of an accountant: ethical aspects. *Eastern Europe: Economy, Business and Management*, 2(29), pp. 136–141. DOI: 10.32782/easterneurope.29-20 [Accessed 15 February 2026].
- Dankiv, Y. Ya. and Ostapiuk, M. Ya. 2012. The origin of accounting culture in Europe. *Accounting, Analysis and Audit: Problems of Theory, Methodology, Organization*, 1(8), pp. 58–66.
- Dankiv, Y. Ya. and Ostapiuk, M. Ya. 2015. *Historical Essays on Accounting and Legal Culture: Europe and Ukraine (from origin to the present day)*: monograph. Uzhhorod: UzhNU "Hoverla" Publishing House.
- Kriukova, I. O., Ryzhkova, N. I., Birchenko, N. O. and Holovko, O. V. 2025. Professional ethics of accountants in the context of the transition to international accounting and financial reporting standards. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, (3), pp. 166–169. DOI: 10.36887/2415-8453-2025-3-32 [Accessed 15 February 2026].
- Kriachko, V. H. 2014. The origin and formation of the principles of ethical behavior of an accountant. *Naukovi zapysky (Scientific Proceedings)*, (16), pp. 33–37. Available from: [https://dspace.kntu.kr.ua/...](https://dspace.kntu.kr.ua/) [Accessed 1 December 2025].
- International Code of Ethics for Professional Accountants (including International Independence Standards). 2022. Available from: <https://ifacweb.blob.core.windows.net/publicfiles/2022.pdf> [Accessed 21 February 2026].
- Ostapiuk, M. Ya., Dankiv, Y. Ya. and Luchko, M. R. 2005. *History of Accounting*: textbook. Kyiv: Znannia.
- Papash, O. O. 2010. Classical model of cinematographic representation of historical trauma ("Schindler's List"). *NaUKMA Research Papers. Theory and History of Culture*, 101. Available from: [https://ekmair.ukma.edu.ua/...](https://ekmair.ukma.edu.ua/) [Accessed 15 February 2026].
- Kharytonova, T. Ye. 2012. Characteristics of Justinian's Digests and their reception in later legal systems. *Chasopys tsyvilistyky (Journal of Civil Law Studies)*, (12), pp. 105–110. Available from: <http://www.clj.nuoua.od.ua/archive/12/22.pdf> [Accessed 19 February 2026].
- Chaban, N. A., Smulska, H. M. and Bykh, O. O. 2017. Historical aspects of the formation of accounting. In: *Development of Socio-Economic Systems in the Geoeconomic Space: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (May 11-12, 2017)*. Ternopil: TNTU, pp. 154–156.
- Beard, V. (1994). Popular culture and professional identity: accountants in the movies. *Accounting, Organizations and Society*, 19(3), pp. 303–318.
- Hopwood, A. G. (1994). Accounting and everyday life: an introduction. *Accounting, Organisations and Society*, 19(3), pp. 299–301.
- Nowell-Smith, G. (ed.) (1996). *The Oxford History of World Cinema*. Oxford: Oxford University Press. Available from: [https://www.doctormacro.com/...](https://www.doctormacro.com/) [Accessed 19 February 2026].
- Portraying the accountant in popular culture: Reflections on The Accountant (2016) movie. (2021). In: Vollmer, H. (ed.) *Handbook of Accounting in Society*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, pp. 253–264. DOI: 10.4337/9781803922003.00032 [Accessed 15 February 2026].
- Дата першого надходження статті: 23.02.2026 р.
- Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026 р.
- Дата публікації: 29.04.2026 р.

O. Holovko

Y. Nikolchenko

PROFESSIONAL ETHICS OF THE ACCOUNTANT IN CINEMA: THE LOGIC OF ACTIONS AND THE PHILOSOPHY OF RESPONSIBILITY

The article analyzes the transformation of the accountant's image in world cinema as a fundamental tool for shaping professional identity and modern ethical standards. Based on an analysis of such films as The Bridge on the River Kwai, The Untouchables, Schindler's List, The Shawshank Redemption, The Accountant, The Producers, the Fantozzi franchise, and Jerry Maguire, the study reveals the complex evolution of the onscreen accountant: from the archaic stereotype of a «boring bean counter» to a dynamic subject of ethical choice, a financial detective, and a guardian of social justice. The author examines the logic of the characters' actions through the prism of the fundamental Roman law principle regarding the impermissibility of unjust enrichment, which correlates with the concepts of the philosophy of responsibility and the norms of the Code of Ethics for Professional Accountants.

It is proved that cinematography serves as a powerful medium for visualizing key ethical categories - objectivity, confidentiality, and professionalism - transforming them into tangible behavioral models within the context of moral dilemmas. The study establishes that modern cinematic images are capable of radically shifting public perception of the profession by imbuing it with traits of intellectual heroism. Particular attention is paid to the methodological substantiation of implementing film cases as an innovative didactic technology in the educational process of higher education institutions. The article has a distinct interdisciplinary character, combining the methodological frameworks of accounting, practical philosophy, film history, and cultural studies for a comprehensive examination of professional culture.

Keywords: professional ethics, professional identity, accounting, cinematography, philosophy of responsibility, stereotype, ethical dilemma.